

Naturkart for Hoffselven

Hilde Friis Solås

Bli med til gamle gårder og dammer hvor det ble skåret is! Se Dronningfossen – en bort-gjemt perle midt i bebyggelsen! Og kanskje finner du noen planter du ikke har sett før?

Gråhegre – en sjelden gjest.
Foto: Bård Bredesen ©Naturarkivet

Hoff gård – flere tusen års historie.

Sverdlilje – syns du den ligner på et sverd?

Naturvernforbundet i Oslo og Akershus
og Hoffselvens venner

100 ÅR
NOA 1914 – 2014
www.noa.no

Innhold

Biologisk mangfold	3	Post 9 Kløft med alm-lindeskog	12
Naturkartene	3	Død ved	12
Hva er et vegetasjonskart?	3	Post 10 Ramsløk	12
Gårdene langs vassdraget	4	Post 11 Bjørnebodammen	13
Post 1 Vestre holmen gård	4	Post 12 Dronningfossen	13
Post 2 Gråorskog	5	Post 13 Hoff gård	14
Post 3 Holmendammen	6	Post 14 Hoffsdammen	14
Post 4 Alm-lindeskog	7	Post 15 Mølledammen	15
Post 5 Eng på kalkrik grunn	8	Fugler i området – særlig smestaddammen	15
Post 6 Østre holmen gård	19	Kilder	15
Post 7 Smestad gård	10	Geologi	17
Post 8 Smestaddammen	10	Merkesteinen	17
8A	10	Treslag i området	18
8B	11	Ekorn	18
8C Ugras-samfunn	11		

Ordforklaring

Jordstengel - underjordisk del av stengel (ikke rot).

Kjertel - et lite organ som skiller ut stoffer.

Kjertelhår - hår med klebrig, ofte kuleformet spiss.

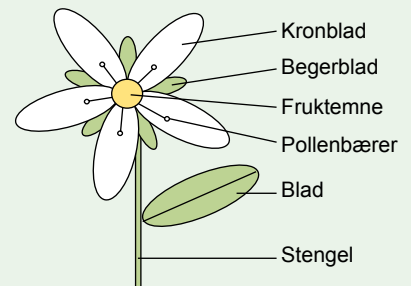
Sambu - både hann- og hunn-blomster på samme plante.

Særbu - hann-blomster på noen planter. Hunn-blomster på andre.

Biologisk mangfold - variasjonene av livsformer som finnes på jorden. Det betyr millionene av **planter**, **dyr** og **mikroorganismer**, **arvestoffet** deres og det samspillet de er en del av.

Berggrunn er hardt fjell. Berggrunnen består av ulike bergarter.

Jordsmonn er oppsmuldret fjell blandet med rester av døde planter og dyr. Det er i jordsmonnet planterøttene finnes.

Takk

En stor takk til alle som har bidratt i arbeidet med dette heftet! Aller først en stor takk til Hoffselvens venner ved Eivind Bødtker og Julie M. Løddesøl for godt samarbeid! Vi takker også for utlån av bilder fra Naturarkivet! Takk til barn fra Smedstad skole for forsidebildet. Takk også til Oslo museum for utlån av bilde av «Isskjæring på Smestaddammen». Til slutt en takk til Rachel Bohlin, Ingrid Lillebø, Gjermund Andersen, og Jørgen Huse for administrativt arbeid og David Keeping som har laget layouten!

Finansiering

Naturkartet er finansiert med bidrag fra følgende, som fortjener stor takk: Bydel Ullern, Sparebankstiftelsen, Xellia Pharmaceuticals, Hafslund og Hegnar Media.

Redaksjon

Foto: Hilde Friis Solås (hvis ikke annen er nevnt)
Kartarbeid: Siri Dharma Kaur Khalsa
Layout: David Keeping
©Naturvernforbundet i Oslo og Akershus 2014

HOFFSELV-VASSDRAGET

Hoffselv-vassdraget er et av de 10 vassdragene i Oslo. Kildene ligger nær Frognerseteren der Skådalsbekken og Styggedalsbekken starter og renner ned til Holmendammen. Deretter heter bekken Holmenbekken helt ned til Dronningfossen der den forener seg med Makrellbekken, som kommer fra et sted nord for Holmen stasjon. Fra Dronningfossen heter elven Hoffselven til den renner ut i Bestumkilen. Kartet bak i naturkartet viser vassdraget, "Fra fjell til fjord". Dette naturkartet viser viktige deler av vassdraget inndelt etter poster ved gårder og natursteder langs en løype som vises på side 16.

Biologisk mangfold

Vi vil vise deg noe av den store variasjonen som finnes selv på dette lille området. I Norge finnes det trolig så mye som 60 000 ulike dyre- og plantearter. Det er laget en liste over alle norske arter der det står i hvilken grad de er i fare for å forsvinne fra norsk natur. Dette heter en rødliste. Den nyeste norske rødlista (fra 2010) viser hele 2399 såkalte truede arter! Den forteller også at de største truslene mot artene er skogbruk og menneskers nedbygging. **Et lite stykke Norge forsvinner hver dag!** Arter forsvinner ikke alltid med en gang selv om man ødelegger store deler av leveområdet. Etter en tid kan artene likevel dø. **Det er farlig å være få.** Når det er få individer igjen av en art skal det bare en tilfeldighet til før den dør ut. Det er også viktig at de områdene som er igjen er sammenhengende. Da kan dyr og planter av samme art holde kontakt med hverandre og formere seg. Men hva kan du gjøre? Hvorfor forteller vi dette til deg? Jo, fordi det du gjør betyr noe! Fordi hver og en av oss har et ansvar for hvordan det går med naturen vår.

Vi ønsker å dele naturgleden med deg fordi: Det vi er glad i – det har vi lyst til å verne om!

Naturkartene

Naturvernforbundet i Oslo og Akershus har så langt laget 26 naturkart i Osloområdet. Flere er underveis. I utgangspunktet inneholder heftene informasjon som er bygget opp rundt et **vegetasjonskart**. Naturkartet langs Hoffselven følger en løype langs elven (se kart s. 16). Naturen ved postene langs løypen er beskrevet i heftet (se s. 4 og utover). Vi har tatt utgangspunkt i de gamle gårdene i området og de gamle isdammene som hørte til dem. Vi forteller også om rester av naturlig vegetasjon og om dyr i området.

Hva er et vegetasjonskart?

Er ikke skog bare skog? Eller kan det ligge noe bak som bestemmer hvor ulike typer skog finnes? Ville planter lever i konkurranse med hverandre. De konkurrerer om vann og næringsstoffer til røttene sine og om å få lys til bladene sine. Den planten som er best tilpasset miljøet på voksestedet, vil vinne kampen. Hvilke planter som vokser i et område bestemmes av **økologiske faktorer**. Økologiske faktorer er f.eks. vanntilgang, klima, lys, snødekke, berggrunn, jordsmonn og næring, og ikke minst dyr og andre planter. De plantene som vokser et sted, er de som utnytter og tåler de økologiske faktorene best på akkurat det stedet. I områder som har fått utvikle seg gjennom noen hundre år er det derfor langt fra tilfeldig hva som vokser hvor.

Planter som har noenlunde samme krav til miljøet, og samtidig er tilpasset hverandre, vil vokse samme sted. De danner det vi kaller et **plantesamfunn** eller en **vegetasjonstype**. Det er disse du finner igjen på **vegetasjonskartet**. Vegetasjonen varierer, men vi finner ikke alltid skarpe grenser. Det er derfor ikke sikkert du ser et tydelig skille i skogen akkurat der streken går på kartet. Men tenker du på områdene samlet, vil du nok se at det er forskjell på dem.

Trykk: BK Grafisk

Trykt utgave ISBN: 978-82-90895-64-3

Digitalutgave ISBN: 978-82-90895-65-0

Giftig/ Spiselig

Noen av plantene vi finner underveis er spiselige og også veldig gode. Men vær oppmerksom! IKKE SPIS noe FØR du er HELT sikker på hva det er og at det er spiselig! Mange planter som er giftige kan ligne på spiselige planter.

Plukking

Det kommer andre etter deg! Ikke plukk plantene på postene!

Gårdene langs vassdraget

Vet du hvorfor stedene i vårt distrikt heter det de gjør? De stammer fra gårdene som har vært her. Holmen, Smestad, Hoff og Skøyen er eldgamle gårdsnavn. Her har man sannsynligvis dyrket mark i flere tusen år, på

begge sider av Holmenbekken og Hoffselven. Noen av navnene i området stammer fra jernalderen. De kan med andre ord være så gamle som fra rundt 500 år f. Kr til 1100 e.Kr., altså helt inn i vikingtiden.

Post 1 Vestre Holmen gård

Grunnen til at vi vet at gården Holmen er så gammel, er navnet. Det har opphav i norrønt, språket som vikingene snakket. Holmen kommer fra norrønt holmi, som her betydde opphøyd plass på land, og vin, et naturlig åpent jordstykke eller eng.

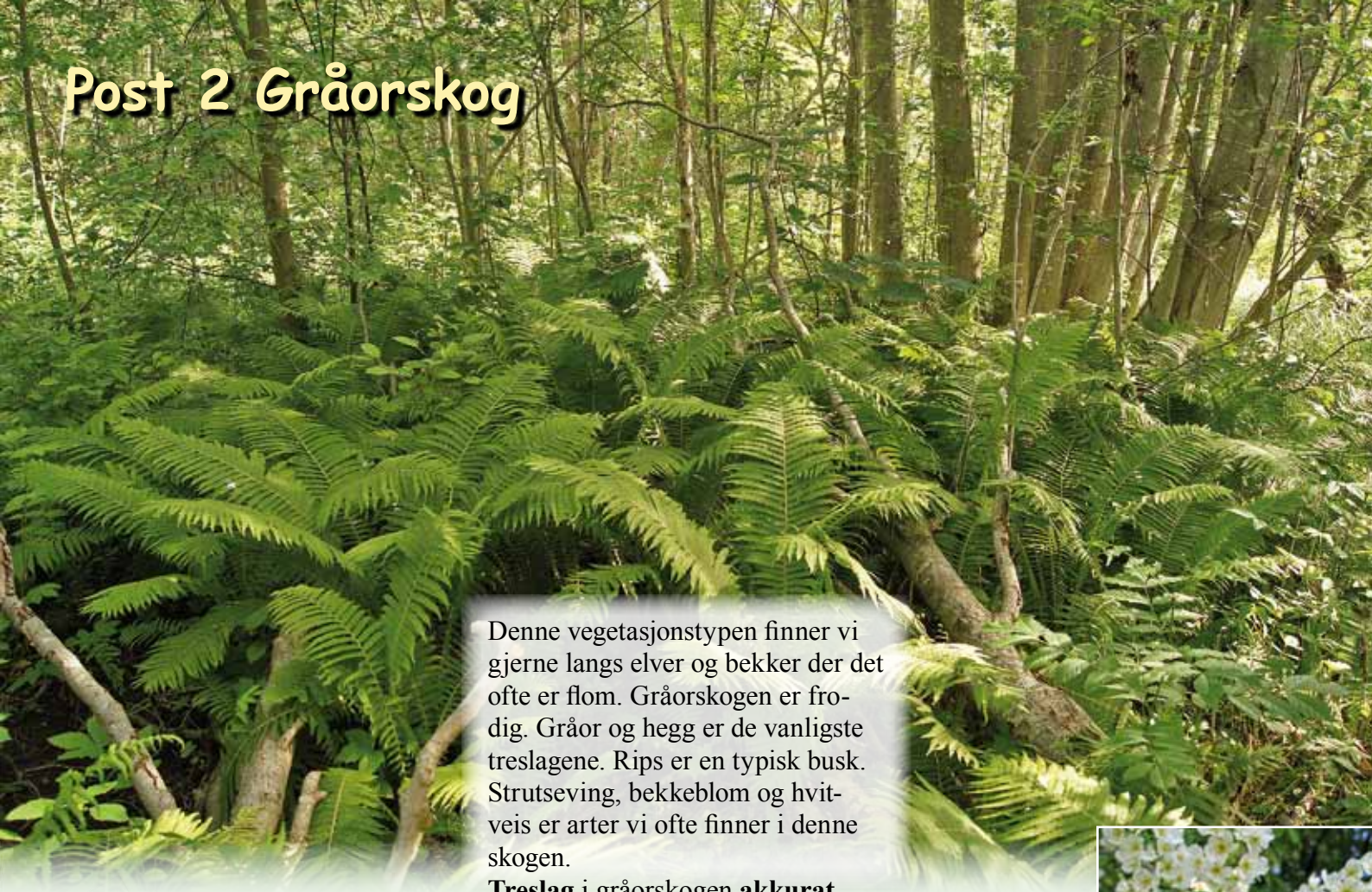
Vannveiene markerte ofte grensen mellom gårdsbruk. Holmen var lenge én gård. Siste gang den ble delt var i 1820. Det vi kaller Vestre Holmen gård fikk da området ved Holmendammen, samt Holmenkollåsen. Visste du forresten at Besserud og Lybekk var navn på noen av husmannsplassene under den opprinnelige Holmen gård? Navnene finnes fortsatt i distriktet.

Holmendammen er en kunstig anlagt dam. Om vinteren skar de is her. Isen ble solgt og blant annet brukt til avkjøling i isskap. Før kjøleskapet ble funnet opp, hadde mange mennesker og bedrifter isskap hvor innholdet ble holdt nedkjølt ved hjelp av en isblokk. Området rundt Holmendammen kjøpte kommunen til parkanlegg i 1938.

På høyden øst for dammen ligger Østre Holmen gård majestetisk til med flott utsyn over Oslo og fjorden. Våningshuset er fra 1786. Det gamle gårdstunet er fremdeles intakt.

Post 2 Gråorskog

Denne vegetasjonstypen finner vi gjerne langs elver og bekker der det ofte er flom. Gråorskogen er frodig. Gråor og hegg er de vanligste treslagene. Rips er en typisk busk. Strutseving, bekkeblom og hvitveis er arter vi ofte finner i denne skogen.

Treslag i gråorskogen akkurat her: alm, ask, bjørk, gran, gråor, hegg, platanlønn, rogn, selje, spisslønn og svartor.

Gråor *Alnus incana* Tre eller stor busk med lysegrå bark. Vinterknopper butte, korthårete. Blad matte, sagtannete, spisse eller avrundete. Små frukter som ligner kongler. Sambu. Or gir ikke bismak på mat den kommer i kontakt med. Derfor har den blitt brukt til å lage kjøkkenredskaper.

Strutseving *Matteuccia struthiopteris* 70-150 cm. Bregne. Danner store tuer med kortskaffete, lysegrønne og finlodne blad. Disse smalner nedover, men har sin fulle bredde nesten oppe ved den korte spissen. Sporehus sitter på egne blad som står gjennom vinteren.

Hegg *Prunus padus* 3-14 m. Stor busk eller tre. Mørk, bitter bark. Blad brett lansettformete eller avlange. De er fint kvasstannete og er dunhårete under. Hvite blomster i lang klase. Har du sett hvor fin den er når den blomstrer? Blomstrer i mai-juni.

Springfrø *Impatiens noli-tangere* 30-80 cm. Store, gule blomster. Når plantens kapselfrukt er moden, «eksploserer» den ved berøring og frukten slynges ut. Trives i fuktig og skyggefull skog.

Skogsvinerot *Stachys sylvatica* 30-120 cm. Stengel mykt håret. Hjerterformete blader. Blomstene sitter i kranser. Nederst er kransene skilt. Øverst er de formet som et aks. Krone purpurrød med hvite merker på underleppen. Planten lukter sterkt og vondt. Den har derfor vært brukt i midler mot lopper, lus og møll. Blomstrer i juni-august.

Skvallerkål *Aegopodium podagraria* 30-100 cm. Blomstene er hvite, av og til rosa, og sitter i skjærmer. Nedre blad 1-2 ganger trekløbl. Øvre blad trekobl. Trives på skyggefulle steder med kulturjord. Flerårig. Blomstrer i juni-juli.

Post 3 Holmendammen

I kanten av denne dammen finner vi mange forskjellige sump-planter. Typiske planter for slike steder er: Sverdlilje og bred dunkjevle.

Det er også mange forskjellige fuglearter her. Området er rasteplass for vannfugl om våren og høsten. Sommeren 2003 ble det funnet rumpetroll her. I dammen er det funnet ørret, ørekyte og abbor.

Treslag i området akkurat her: ask, bjørk, blodspisslønn, furu, gråor, hassel, hegg, rogn, sommerekik, spisslønn og svartor.

Bred dunkjevle *Thypha latifolia* 1–1,5 m. Blader 1,5–2 cm brede. Blomsterstanden først grønn, siden brun. Hunn-akset er kjevleformet, 10–20 cm langt og 2–3 cm bredt. Blomstrer i juli. Synes du den ligner på en kjevle?

Mjødurt *Filipendula ulmaria* 50–100 cm. Vokser på fuktig/våt moldjord. Sterk lukt. Blad oftest hvitfiltete under. Små gulhvite blomster. Den har hatt betydning i utviklingen av aspirin. Aspirin virker smertestillende. Blomstrer i juni–juli

Sverdlilje *Iris pseudacorus* 40–100 cm. Bladene lange og ca. 3 cm brede. Syns du de ligner på et sverd? Vanlig på våt, nokså næringsrik jord. Sjø- og bekkkanter, myr, grøfter og tjern. Blomstrer i juni–juli.

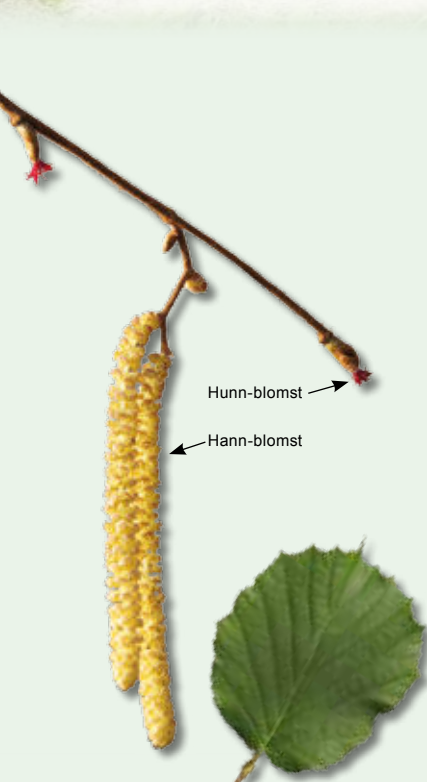

Skogsivaks *Scirpus sylvaticus* 30–100 cm. Blad lange og 8–14 mm brede. Bladene har rue kanter. Stengel trekantet. Blomstrer i juni–juli.

Post 4 Alm-lindeskog

Typiske treslag i denne vegetasjonstypen er alm, lind og spisslønn. Men det er ikke alltid vi finner alle disse. Andre treslag vi ofte finner er ask, morell og hassel. Denne vegetasjonstypen finnes ofte i bratte, solrike ller. Den vokser også gjerne på kalkrik, god jord. På skogbunnen finner vi planter som trollbær, kratthumleblom, skogstorkenebb, firblad og teiebær. Disse trenger mye næring og kommer i tillegg til planter som vokser mange steder.

Treslag i alm-lindeskogen akkurat her: alm, ask, bjørk, eple, gran, gråor, (gullregn), hassel, hegg, hestekastanje, osp, rogn, selje, sommereik og spisslønn.

Hassel *Corylus avellana* Stor busk eller av og til et tre, 2–6 m. Blad hårete, avrundete, dobbelt sagtannede, tilspissede. Røde kjertelhår på bladstilken. Hvis du ser godt etter klarer du kanskje å se disse hårene som har en rød prikk i tuppen! Blomstrer med rakler før løvsprett. Hasselnøtter – du spiser vel det til jul?

Markjordbær *Fragaria vesca* 5–20 cm. Kanskje er du heldig å finne denne. Lange utløpere. Blad trekoplete. Se på småbladet i enden av bladet: Der er midttannen like lang eller lengre enn de andre. Kronblad 4–6 mm lange. Blomstrer i mai–juni. Modne bær i juni–juli. Jordbæret løsner lett.

Teiebær *Rubus saxatilis* Lange krypende utløpere og opprette, smale kronblad. Røde, spiselige bær med smak som minner om rips. Blomstrer i juni–august. Her er det mange planter av teiebær, men modne bær er lettere å finne ved neste post.

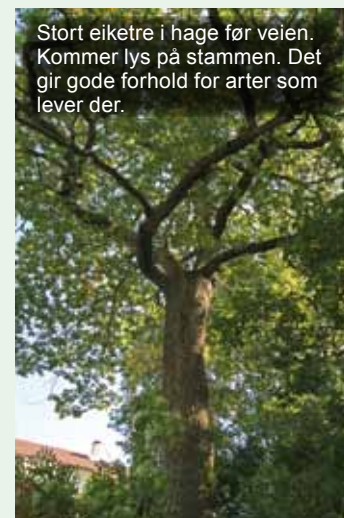
Liljekonvall *Convallaria majalis* 10–25 cm. Blad blankt grønne, avlange og langskaftete. Skaff med ensidig klase av hvite klokkeblomster. Blomster velluktende. Bær røde. Giftig. Blomstrer i mai–juni.

Skogstorkenebb *Geranium sylvaticum* 15–60 cm. Blad dypt fliket med brede, kortspisse fliker. Blomster 2,5–3 cm brede og rødfiolette, lyse i midten. Stoffet fra denne kan brukes i hudkremer for å lege sår. Blomstrer i juni–juli.

Bringebær *Rubus idaeus* 0,5–1,5 m. Bladene består av tre små blader som er koblet sammen. Hvite under. Trives på lysåpne steder. Blomstrer i juni–juli. Røde bær i juli–august – smak, da vel!

Sommereik *Quercus robur* Trær med grov stamme. Bladene er buktet fjærlappede. Bladplaten har rett eller hjerteformet grunn. Bladstilken er kort. Eikenøtter ble brukt til å mate høns under 2. verdenskrig.

Post 5 Eng på kalkrik grunn

Midt i et parklandskap finner vi denne bergknausen. Det er ikke så mange arter i plenen rundt, men akkurat her: Se den fantastiske blomstringen! Her finner vi verdifull engflora. Vi finner mange arter som er typisk for kalkområdene rundt Oslofjorden. Denne typen vegetasjon er truet. Mange steder er den bygget ned. Derfor er det viktig at vi tar vare på det lille vi har igjen! Den mest artsrike delen ligger i sør, mens det i nord er tett kratt av bringebær og nyperoser. For å unngå gjengroing, bør busker og kratt ryddes vekk. Man bør også slå når plantene har satt frø.

Flere typiske arter for kalkrike, tørre enger: smaltimotei, aksveronika, knollmjørdurt, blåklokke, gulmaure og nakkebær.

Aksveronika

Veronica spicata
5–40 cm. Flerårig. Blå blomster i aksformet klase. Sjelden plante som vokser på kalkrike, tørre bakker i det sørøstlige Norge. Blomstrer juli–oktober.

Smaltimotei

Phleum phleoides
20–60 cm. Trenger kalk. Vi finner den ofte på tørr, kalkholdig sandjord. Blad 2–4 mm brede, grågrønne. Topp 3–12 cm lang, 4–6 mm bred. Den er grønn eller fiolettaktig. Den blir smalere mot endene. Når toppen bøyes er den tydelig flikete. Bøy den og se selv! Blomstrer i mai–juni.

Bakkestjerne

Erigeron acer 10–40 cm. Tilhører kurvplantefamilien. Det som ser ut som blomster er egentlig kurver med mange små blomster. Hos bakkestjerne er blomstene i kanten av kurvene hvite eller fiolette. I midten av kurven er blomstene blekgule. Den vokser mest i lavlandet, men fins på tørre steder i hele Norge.

Firkantperikum

Hypericum maculatum
30–50 cm. Firkantet stengel. Butte begerblad. Kronblad gule med svarte kjertler som prikker eller striper. Klarer seg best når det beites. Blomstrer i juli–september.

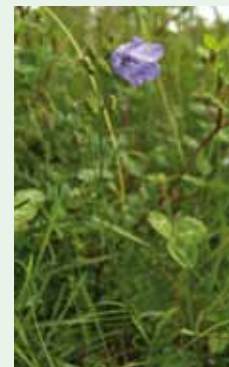

Rødkløver *Trifolium pratense*
15–50 cm. Urt i erteblomstfamilien. Opprett stengel, spredtsittende, trekoblede blad og røde blomster i hoder. Vanlig i hele landet. Flerårig. Rødkløver brukes mye som dyrefôr. Blomstrer i juni–september.

Blåklokke

Campanula rotundifolia
10–50 cm. Den blå kronen er ca. 2 cm lang. Vokser i enger og bakker.

Blomstrer i juli–september. Kan du høre lyden når den ringer?

Rødknapp

Knautia arvensis 30–80 cm. Blomster i kurv. Denne er flattrykket og 3–4 cm bred. Blomstene er blekfiolette. Spres med maur. Blomstrer i juni–august.

Knollmjørdurt

Filipendula vulgaris
20–50 cm. Røtter med store knoller. Vokser på tørre steder med kalkrik grunn. Ikke vanlig. Duffer godt. Stengel med få blad. Blomster vanligvis med 6 kronblad. Blomstrer i mai–juli.

Gulmaure *Galium verum* 10–60 cm. Blad vanligvis 8 i krans. 1 mm brede, spisse. Syns du de likner på barnåler? Krone klart gul, ca. 3 mm bred. Kjenner du lukten? Blomstrer i juni–september.

Gullkløver *Trifolium aureum* 15–30 cm. Ser du at den har tre småblader i hvert blad akkurat som rødkløver? Først gule, senere brunlige blomster i hoder. Ganske vanlig på tørre bakker på Østlandet, sjelden på Vestlandet og i Trøndelag. Blomstrer i juli–september.

Nakkebær *Fragaria viridis* 5–20 cm. Jammen, er ikke dette markjordbær, da? Ikke helt – de ligner, men dette er en annen art! Denne trenger kalkrik jord for å kunne vokse. Bærene er dessuten litt større og hamsen sitter hardere på. Blomstrer i mai–juni. Bær i juli.

Reinfann *Tanacetum vulgare* 40–150 cm. Finnete blad. I kurvplantefamilien. Små, gulblomstrete kurver i halvskjerm. Planten har sterk krydderlukt. Den er giftig. Kurvene har vært brukt som medisin mot orm i magen. Blomstrer i juli–september.

Sniketråd *Cuscuta europea* 1-årig parasitt (snylter) uten klorofyll. Stengel slyngende. Den fester seg til planten den snylter på med små sugevorter. Blad hinneaktige, svært små. Blomstene sitter sammen i hoder. Blomstrer i juni–august.

Ask *Fraxinus excelsior* Stort tre, opp til 15–20 m. Rak stamme og grågrønn bark. Blad ulikefinna med 3–6 par finner. Blomster små og svartfiolette i tette klaser før løvsprett. Flat nøtt med vingekant.

Hovedhuset på Østre Holmen gård, sett nordfra. Vil du lese mer om Holmengårdene: Se post 1.

Foto: Julie M. Løddesøl

Styving

Ser du at mange av trærne i alléen et kuttet? Hvorfor er de det? Askeløv ble brukt som dyrefôr. For at løvet skulle være lett å få tak i, ble treet kuttet (styvd) i mannshøyde. Derfor ser vi ofte slike styvingstrær (kuttete trær) i nærheten av gårder.

Post 7 Smestad gård

Hvis vi følger bekken nedover fra Holmendammen, er Smestad den neste gården vi kommer til. Også dette navnet stammer fra norrønt. Smidstadir forteller at gården antakelig ble bygget i vikingtiden av en mann som het Smed. En annen forklaring er at smia til storgården Huseby lå her. I middelalderen tilhørte gården klosteret på Hovedøya. Senere ble det et krongods, eid av kronen, altså kongen. I 1700 fikk Jakob Olsson Smestad kjøpe gården.

Etter hans død i 1728 ble Smestad gård også delt. Øvre Smestad gård lå omtrent der Holmenkollveien 9b og 11 er, like ovenfor dagens trafikkerte Smestadkrysset. Hvis du går den hellelagte veien opp fra krysset, kan du se rester av muren til gården. Gårdsanlegget brant ned i 1914.

Den nedre Smestadgården ser du derimot rester av fremdeles. Den lå på hjørnet av Hoffsveien og Monolittveien. Det gamle klokkeårnet fra 1884 står på stabburet fremdeles. På værhanen står CS for Carl Smestad. Klokken er fra 1600-tallet. Den ble brukt til å kalle gårdsfolket inn fra arbeidet for å spise.

Ettersom byen vokste og det ble bygget flere boliger i området, ble det også behov for barneskole. I 1938 åpnet Smestad skole. Tomten var skilt ut fra Smestad gård.

Post 8 Smestaddammen

Smestad gård fikk anlagt to isdammer rundt 1890-årene. Den store Smestaddammen og Nedre Smestaddam eller Bjørnebodammen, som er eldst. Isskjærere skar ut store blokker av det bunnfrosne tjernet. Isen som ikke ble solgt med en gang, ble lagret i egne ishus. Persbråten var en av husmannsplassene under Nedre Smestad gård.

«Isskjæring på Smestaddammen»

Bildet er tatt i 1912. Foto: Anders Beer Wilse. Oslo Museum.

Dammen er svært næringsrik. Det skyldes forurensning fra bekken. Om sommeren finner vi mye vasspest her. I bekken ovenfor dammen er det funnet ørret. Kanskje finnes det ørret i Smestaddammen også? Det meste av området rundt dammen er stelt som park av bedriften i sørenden, men vi finner noen flekker med mer naturlig preg.

Dammen har vært truet av nedbygging. I perioder har den vært tørrlagt. Mye bred dunkjevle har blitt gravd opp. Antagelig så mye at det har vært uheldig for det biologiske mangfoldet.

Vi tar en tur rundt og kikker: Hva vokser i vannet? Hva vokser lenger inne? Og fremmede arter – hvor kommer de fra?

Treslag rundt dammen: alm, ask, blodspisslønn, bjørk, eple, gran, gråor, gullregn, hassel, hegg, hvitpil, morell, osp, poppel, selje og svartor.

8A

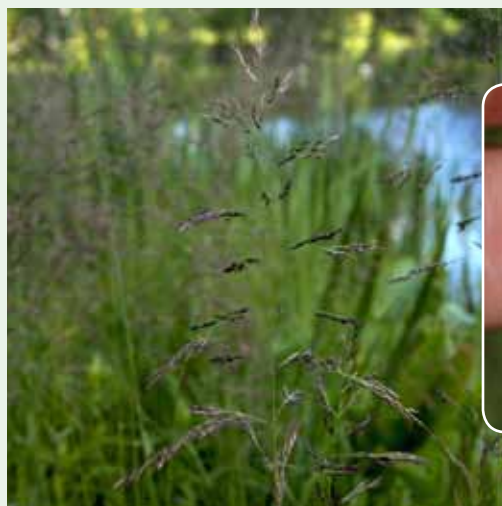
Husker du disse vannplantene fra Holmendammen? Miljøet ligner – derfor finner vi en del av de samme artene. (Se post 3 for artsbeskrivelse)

Kattehele *Lythrum salicaria* 50–150 cm. Stengel rak og firkantet. Blomst ca. 2 cm bred. Vokser på våte steder. Blomstrer i juli–august.

Vendelrot *Valeriana sambucifolia* 50–100 cm. Blad med 3–5 par småblad og et stort småblad i enden. Kronen 5–6 mm lang. Må ha det ganske fuktig, men kan ikke vokse nede i vann slik som elvesnelle. Blomstrer i mai–juli.

Vassrørkvein *Calamagrostis canescens* 60–150 cm. Har du tenkt at gress er gress og at det er likt alt sammen? I alt kjennes over 10 000 gressarter, spredt over alle deler av Jorden. I Norge finnes 160 av disse. En av disse er vassrørkvein. Vokser i fuktig jord. Typiske voksesteder er sumpskog, strender og myr. Blomstrer i juli–august.

8C Ugras-samfunn

Denne typen vegetasjon finner vi på jordfyllinger og ellers på steder der jorda nylig har vært gravd opp. De plantene som vokser her er gjerne slike som klarer å spire raskt og utnytte at området ikke har andre planter ennå. Får et slikt område stå i fred en stund uten at det graves opp eller fylles på med ny jord, vil vi få inn andre planter. Da er det planter som klarer seg bra på tross av konkurranse som vil overta. Typiske arter i ugras-samfunn er burot, åkertistel, stornesle og geitrams.

Stornesle

Urtica dioica 50–100 cm. Blad motsatte og tannete, dobbelt så lange som bladstilk. Med eller nærmest uten brennhår. Blomsterknippet er lengre enn bladstilk. Særbu. Blomstrer i juli–august. Vokser på næringsrik jord. Unge skudd kan kokes og gir nydelig suppe. Lag suppe! Men ikke brenn deg!

Åkertistel

Cirsium arvense 40–120 cm høy. Flerårig. Blanke blad. Krypene jordstengel. Det som ser ut som en blomst er egentlig mange små blomster som sitter sammen i en kurv. Hannplanter har lyst purpur-røde blomster. Hunnplanter fiolette. I slutten av august kan det være mange sommerfugler som suger nektar av åkertistelen. Blomstrer i juli–september.

Hestehov

Tussilago farfara 5–20 cm. Vanlig på leiret, fuktig jord. Bladene kommer seinere enn blomstene. Bladene har et tett, filtaktig lag av hår under. Syns du de ligner på hoven til en hest? Blomstrer i mars–april.

FREMMEDE ARTER

Fremmede arter er planter og dyr som kommer fra andre land eller fra andre steder i Norge. Der de kommer fra, har de naturlige fiender. Det har de ikke alltid når de kommer til nye steder. Derfor kan de bli mange og fortrenge artene som hører naturlig hjemme der de sprer seg. Mange fremmede arter utgjør ingen trussel, men en del arter sprer seg ganske kraftig. Det er laget en liste over fremmede arter som utgjør en trussel for norsk natur. Den heter svarteliste. Eksempler på slike arter er kanadagullris, russekål og vasspest. Har du hørt om andre?

Kanadagullris

Solidago canadensis 50–150 cm. Flerårig. Sagtannede, smale blad og gule blomster. Lager store mengder frø. Sprer seg også med rotskudd. Kommer fra Nord-Amerika. I Norge har den vært brukt som hageplante. Planten sprer seg lett fra hagene. Den vokser så tett at andre planter ikke klarer å vokse innimellom. Det blir et problem når den vokser på steder med sjeldne og sårbare arter. Blomstrer i august–oktober.

Russekål

Bunias orientalis 60–120 cm. Toårig, sjelden flerårig. Grov rot og grov, greinet stengel. Hver blomst har fire gule kronblad. Planten kom til Skandinavia som følge av svensk kornhandel med russerne på 1700-tallet. Første funn i Norge var rett før 1814. Stadig mer vanlig. Blomstrer i mai–august.

Vasspest

Elodea canadensis 30–50 cm. Lange stengler med smale blad. Vasspest er en nordamerikansk plante. Den vokser raskt og kan dekke så store flater at den hindrer småbåter og gjør bading utrikelig. Lukter vondt. Spres med båter og fiskeutstyr. Om du bruker båt eller fisker – rengjør utstyret før du tar det med til et annet vassdrag! Vasspest er plassert på norsk svarteliste med høyeste risiko. Det er viktig å ta vare på svanene her – de spiser vasspest!

Post 9 Kløft med alm-lindeskog

Se den dype kløfta! Trærne karrer seg fast i sidene og nesten innbyr til å slenge seg fra tre til tre! I denne skogen finner vi ganske gamle trær. Skogen har fått stå i fred en stund. Ask, alm og spisslønn dominerer. Nede i kløfta ligger det en del døde almetrær. På disse stökkene er det tidligere funnet to rødlistede sopparter. En av dem er ferskenpote, en skivesopp som bare er funnet fire ganger tidligere i Norge!

Treslag i alm-lindeskogen **akkurat her**: ask, alm, gran, hestekastanje, lind, morell, selje og spisslønn.

Klarer du å finne alle treslagene her?

Død ved

Det er fint å la død ved ligge! Døde stammer og greiner er et eldorado for et stort antall truete sopp og insekter. Sopp bruker den døde veden til å spise (næring). Det kan også være et sted å bo eller jakte. Men er insekter og sopp så viktig? Ja, for det er så mye i naturen som henger sammen! Mange forskjellige sopp og insekter, trekker til seg mange fugler i et område. Og hvem syns ikke det er vakkert med variert fuglesang om våren? Sopp og insekter er også viktige for å omgjøre døde dyr og planter til jord. På denne måten gir død ved (døde trær) skogen liv! Mer om alm-lindeskog – se post 4.

Almefrø

Almeblomst

Alm *Ulmus glabra* Blad sterkt rue. Bladstilk mindre enn 3 mm lang. Knoppene har rustfargete hår. Blomstrer før løvsprett. Har blitt brukt både til barkebrød og til å lage ski.

Lindefrø

Lindefrukt

Lind *Tilia cordata* Myke hjerteformete blader. Lind er løs i veden og lett å arbeide med. Derfor er den mye benyttet til treskjæring.

Post 10 Ramsløk

Ramsløk *Allium ursinum* 20-40 cm. Løken er lang og smal, hvit. To brede, tungeformede blad med lange skaft. Stengel trekantet. Blomster hvite og stjerneformede i en flat eller halvkuleformet skjerm. Blomstrer i mai-juni. Ramsløken er en plante med kraftig lukt og smak av løk. Dette kan sette smak på melk hvis kuer spiser den.

Gul nøkkerose *Nymphaea lutea* Blad store, opp til 40 cm lange. Bladene har grønn, glatt underside. Se så fint de flyter! Er det ikke rart at blader kan flyte sånn? Det kan de fordi de har tilpasset seg å vokse i vann gjennom lang, lang tid. Blomstrer i juni–august.

Elvesnelle *Equisetum fluviatile* 40–100 cm. Stengelen er rent grønn. Den har et stort hulrom i midten. Den kan derfor lett klemmes sammen. Stengelen er greinet eller ugreinet. Vanlig i hele landet. Vokser på ferskvanns-strand, langs elver og i våt myr. Har blitt brukt til fôr. Enkelte steder ble den slått regelmessig, gjerne fra båt.

Post 11 Bjørnebodammen

Det er funnet ørret og ørekyt i dammen. Vi finner de samme typiske vannplantene her som i Holmendammen og Smestaddammen. Ser du beltene med ulike farger i vannet? Kan du se at det vokser kun en planteart i hver av dem? Hvorfor er det sånn? Fra

oss og utover: Sverdlilje, vannspeil, gul nøkkerose, elvesnelle (gulgrønn), bred dunkjevle (flaskegrønn). Det er store mengder av disse plantene.

Foto: Julie M. Løddesøl

Treslag

rundt dammen: alm, ask, bjørk, furu, gran, gråor, lind, morell, rogn, selje og spisslønn.

Post 12 Dronningfossen

Dronningfossen er minst 11 meter høy. Hvilken dronning er den oppkalt etter? Det sies at dronning Sophie (1836–1913) er opphav til navnet. Hun var gift med kong Oscar II. En gang kom hun til Hoff i karjol, og ble så begeistret for fossen at man siden har kalt den Dronningfossen. Andre sier at navnet kommer etter at Fridtjof Nansen lærte dronning Maud å stå på ski i bakkene på østsiden av området.

Fossen tilhører Hoff gård. Bekken som renner i fossen heter Holmenbekken. Vet du hva et åmot er? En å er en liten elv. Fra gammelt av betyr åmot stedet der elver møtes. Åmotet nedenfor Dronningfossen er stedet der Holmenbekken og Makrellbekken møtes. Herfra heter det Hoffselven. Øst for fossen ser du stripen som viser at fjellet er av kalkstein.

Det finnes ikke makrell i Makrellbekken! Makrellen lever jo i saltvann. Egentlig het bekken Markskillebekken. Den markerte skillet, eller grensen, mellom gårdene Holmen, Huseby, Voksen, Smestad og Hoff.

Treslag rundt fossen: alm, ask, bjørk, gran, hassel og spisslønn.

Post 13 Hoff gård

Foto: Julie M. Løddesøl

Det er spor av vikinger også i dette gårdsnavnet: det norrøne *hof* eller *hov* forteller at stedet var en offerplass, et gudehov, i førkristen tid. I 1865 fant man to gravhauger fra vikingtiden på Hoff. Der lå blant annet økser, et jernsverd, et skjold og et bisset. Som Smestad var Hoff gård eid av klosteret på Hovedøya i middelalderen, og ble siden krongods. Seteren til Hoff gård er dagens Hovseter. Der dyrket de blant annet lin som ble vevet til håndklær.

Gården har vært i den samme familiens eie siden rundt 1800. Våningshuset slik du ser det på bildet ble bygget i 1852. De siste dyrene på Hoff gård forsvant på slutten av 1960-tallet. Da den gamle låven brant ned i 1978, bygget de opp igjen en bygning med låvebro og det hele. Det huser i dag kontorer.

Post 14 Hoffsdammen

Var Hoffsdammen en gårdsdam til vann til kyrne og eventuell brannslukning? Når den ikke lenger skjøttes og holdes åpen av mennesker, tar naturen området tilbake. Elven og området rundt blir likere slik det var før mennesker laget dam her.

I Hoffsdammen er det tidligere funnet vanlig frosk og spissnutet frosk (rødlistet). Men spissnutet frosk ble ikke gjenfunnet i 2003 og 2004. Har den blitt borte? I 1996 ble det registrert ørret og ørekyte i dammen her. Sommeren 2011 var det utslipp av diesel i elven. Det er ukjent for oss om og hvor mye fisk som har kommet tilbake etter det.

Treslag i og rundt dammen: ask, alm, selje og hestekastanje – kanskje du kan finne flere?

(Vanlig) frosk *Rana temporaria* vanligvis 7-8 cm (kan bli 10 cm). Fargen er svært variabel, avhengig av oppvekstområde og levested. Vanligvis er den brun eller olivenbrun med mørke mønstre. Om våren får hannene i tillegg et blåskjær. Frosken har kraftige bakbein og beveger seg ved lange hopp. Den treffes helst i nærheten av vann eller fuktige grøfter. Den er oftest framme etter mørkets frambrudd eller etter regnvær.

Frosken gyter (mange individer sammen) i smådammer, tjern eller i større vann i april-mai. Sangen kan høres midt på dagen eller fra skumring og utover natta. Den består av knurrende, snorkende eller rullende «rrruuo» (bass) når flere hanner synger sammen. Lyden kan minne om lyden av en motorsag. Selv om lyden er nokså svak, kan den høres på 50 m avstand. Rumpetrollene omdannes til frosker i juli-oktober. Foto: Bård Bredesen. Copyright: Naturarkivet.no

Vannplantene kjenner du vel nå fra tidligere dammer – så vi tar med noen andre her!

Fredløs *Lysimachia vulgaris* 50–150 cm. Bladene oftest 3 til 4 i krans eller av og til motsatte. Vokser på våte steder, gjerne kalkrik jord. Krone gul. Flerårig. Vokser i sumpskog, våt eng og vannkanter. Blomstrer i juni–august. For å lokke til seg insekter bruker ikke planten nektar, men olje. Denne oljen blandet med pollen er mat for bienes larver.

Brunrot *Schrophularia nodosa* 40–100 cm. 4-kantet stengel og glatte blader. Grønn krone (sammenvokste kronblad) med grønn overleppe. Lukter vondt! Blomstrer i juni-september.

Post 15 Mølledammen

Her er spor etter et mølleanlegg. Gamle kart viser at det lå en mølle på østsiden av elven i 1856. Ble den brukt til å male korn? Her er trolig rester fra luken i inntaksdammen til møllen

Fugler i området - særlig Smestaddammen

Har du sett alle fuglene her? Det er stort mangfold av fugler. Hettemåke, sothøne, sivhøne og toppand hekker ved Smestaddammen. Dessuten raster flere ender i området når de trekker.

Knoppsvane *Cygnus olor* 136–152,5 cm lang. Norges (og en av verdens) tyngste flygende fugl. Veier fra 9 til 23 kg. Vår vanlige parksvane. Ruger i vill tilstand i Nord- og Mellom-Europa og i store deler av Asia. I motsetning til sangsvanen er knoppsvanen nærmest stum.

Knoppsvane foto: Andrew Dunn, Wikipedia

Kanadagås *Branta canadensis* 70–120 cm lang. Svart hode og hals med hvit strupeflekk, ellers grå-brun. Største ville gåseart, vekt 5–7 kg. Hører opprinnelig hjemme i nordre del av Nord-Amerika. Den er innført til Norge. Reiret plasseres ved vann, oftest på øyer eller holmer. 4–7 egg legges i april/mai og ruges i 28–30 døgn. I Østensjøvannet forsvant knoppsvane som hekkefugl samtidig som kanadagåsa etablerte seg. Enkelte steder er det blitt så mange kanadagjess at det er nødvendig å regulere antallet.

Kanadagås foto: David Corby, Wikipedia

Stokkand *Anas platyrhynchos* 57 cm lang. Vanlig ved vann fra kysten til fjellet over det meste av landet. En del trekker til De britiske øyer og Kontinentet, mange overvintrer langs kysten. Stokkender dykker vanligvis ikke etter maten. I stedet siler de mat ut fra vannet mens de svømmer omkring.

Stokkand foto: Francois Trazzi, Wikipedia

Sothøne *Fulica atra* 36–44 cm lang. Hann og hunn er like, helt svarte med hvitt nebb. De voksne har hvit panneplate. Sothøna har brede svømmelapper på de lange tærne. Den lever i ferskvann med tett vegetasjon langs breddene. Reiret, som består av vannplanter, plasseres flytende eller ved vannkanten.

Sothøne foto: Kim Abel © naturarkivet.no

Gråhegre *Ardea cinerea* 96–106 cm lang. Har svært lang hals, lange ben og langt, spisst nebb. Omtrent en meter lang, men veier ikke mer enn ca. 1½ kg. Hvitt hode og hvit hals med en markert svart stripe fra øyet og bakover. Oversiden gråblå, bryst og buk hvite. De brede vingene har en langsom slagtakt. Ruger oftest i kolonier.

Bydue *Columba livia* var. *Domestica* ca. 33 cm lang. Etterkommer etter klippedue. Ligner skogdue, men er hvit nederst på ryggen. Den har også to svarte tverrstriper på vingen. Hekker i bebodde strøk over det meste av landet.

Kilder

Arkitektkontoret Kari Nissen Brodtkorb AS (Samtale)
Artsdatabanken.no
Berg, G.A. (1980) Floraen i farger 1. H. Aschehoug & Co.
Eckhardt, A. og Lahn, T. (2010) Hoffselvkorridoren – forbindelser og møteplasser, masteroppgave UMB.
Falk, B. & Kallenberg, L. (1985) Barnas bok om trær. Norsk utgave. Aventura forlag.
Feilberg, J. (1999). Blomster i Norge. H. Aschehoug & Co. forskning.no/artikler/2007/februar/1171021655.88
Fremstad (1997) Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12: 1-279.
Guillemaud, Fru Marikken, Hoff gård (Samtale)
Haugset, T. Alfredsen, G. & Lie, M.H. (1996) Nøkkelibiotoper og arts mangfold i skog. Siste sjanse, Naturvernforbundet i Oslo og Akershus.
Hvoslef, I. m. fl. (2004) Elvelangs
Høiland, K. (1991) Vegetasjon i Stubberud skogpark, Akershus- NINA oppdragsmelding 88: 1-15
Krog, O. M. W. (2008). "Einstape-en enkel bekjempelsesmetode." Blyttia 66(2): 97.
Kummen, T. & Larsson, J.Y. (1990) Vegetasjonskart for Oslo. Oslo kommune, etat for miljørettet helsevern.
Kålås, J. A., Viken, A., Henriksen, S. & Skjelseth, S. (red.) (2010) Norsk rødliste for arter 2010. Artsdatabanken.
Lid, J. & Lid, D. T. (2005) Norsk flora. 7. utgave ved Reidar Elven. Det norske samlaget.
Lindbekk, B. (2000) Våre skogtrær. Omega forlag.
Miljødirektoratet: miljødirektoratet.no

Miljøstatus: miljøstatus.no
Mossberg, B. & Stenberg, L. (2007) Gyldendals store nordiske flora. Norsk utgave. Gyldendal Norsk Forlag.
Naturarkivet: www.naturarkivet.no
Norges Geologiske Undersøkelse, Nasjonal Berggrunnsdatabase N50
Nylén, B. (2001) Sopp i Norden og Europa. Landbruksforlaget.
Olborg, Knut (Samtale)
Oslo kommune, Plan- og bygningsetaten, Plan- og temakartenheten.
Oslo museum: Oslobilder.no
Oslo byleksikon 1987 og 2010
Rasch-Engh, R. (1976) Vest i Aker
Ryman, S. og Holmåsén, I. Svampar. En fälthandbok. Interpublishing AB Stockholm.
Ryvarden, L. (red.) (1994) Norges planter. J. W. Cappelens forlag.
SABIMA-seminar om ny lov om biologisk mangfold: Professor Nils Chr. Stenseth, UiO: Hva er nødvendig av arealer for å sikre det biologiske mangfoldet?
Stordal, J. (1977) Soppene i farger. H. Aschehoug og Co.
Store norske leksikon: www.snl.no
Thylen, A. (2011) Kartlegging og vurdering av naturmiljø i Stubberud skogpark og Østernbekken. BioFokus-rapport 2011-29.
Vadholm, Tom Sverre, Hoff gård (Samtale)
Vik, R. (1982) Fuglene i farger. H. Aschehoug og Co.
Ullern historielag (2002) Fra bygd til by 4, rundt Smestaddammen og Ullernåsen
Wikipedia http://no.wikipedia.org

Vegetasjonskart med natursti

① Naturstiposter

..... Natursti

..... Sti

■ Gård

■ Skole

— T-bane

— Vei

Vegetasjonstyper

■ Gråorskog

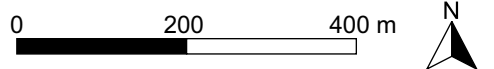
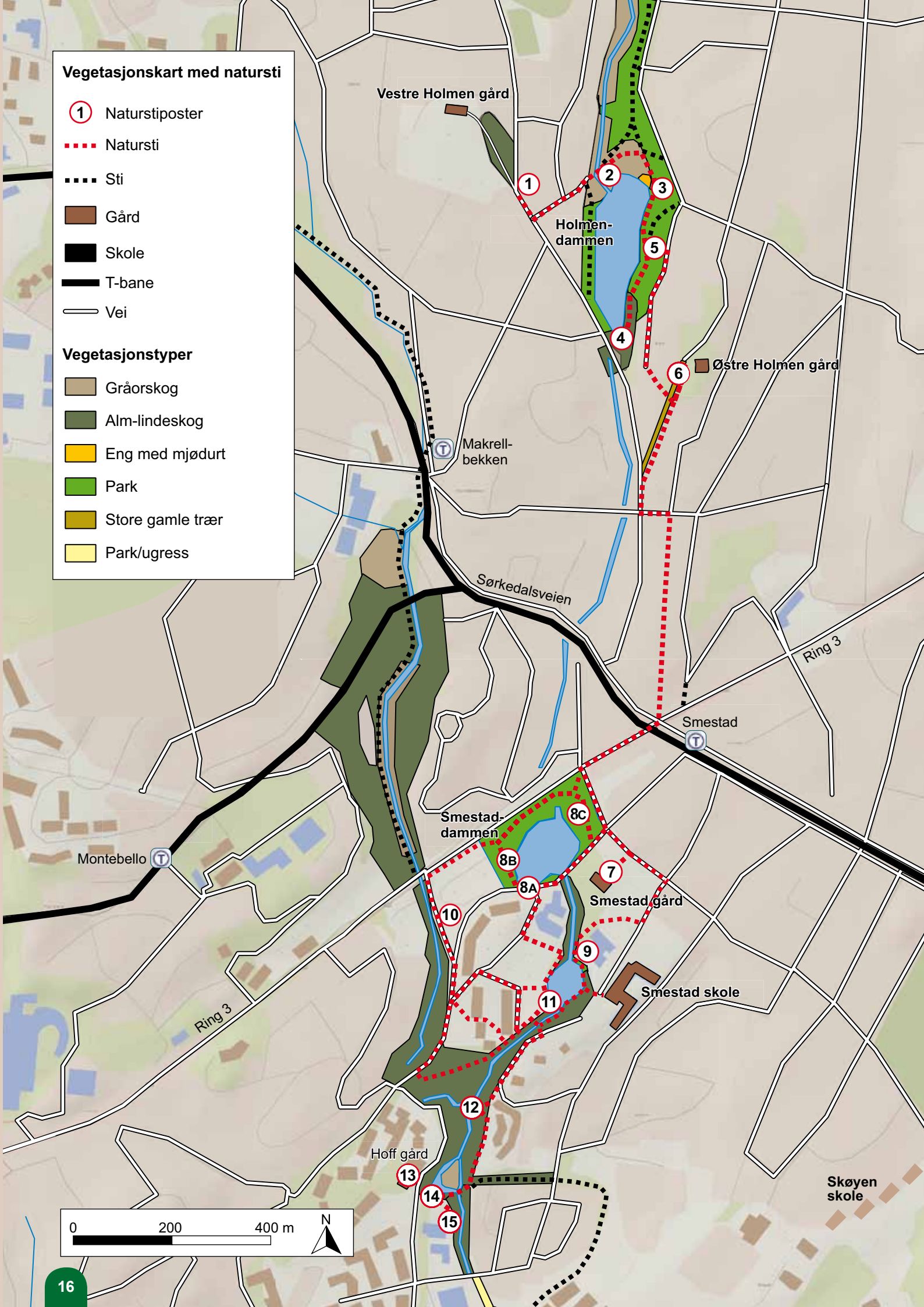
■ Alm-lindeskog

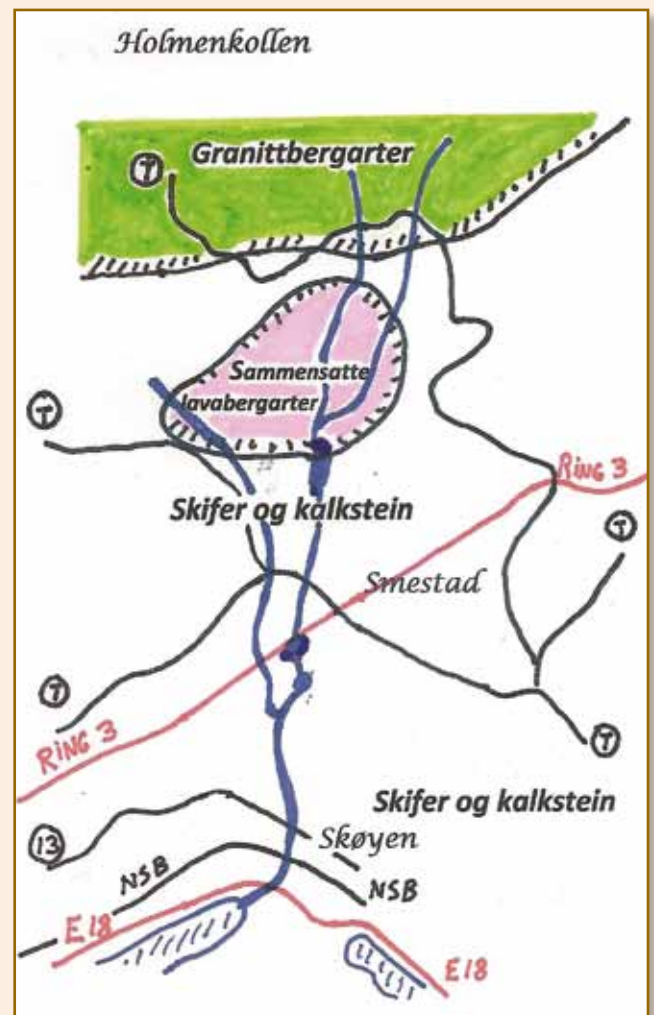
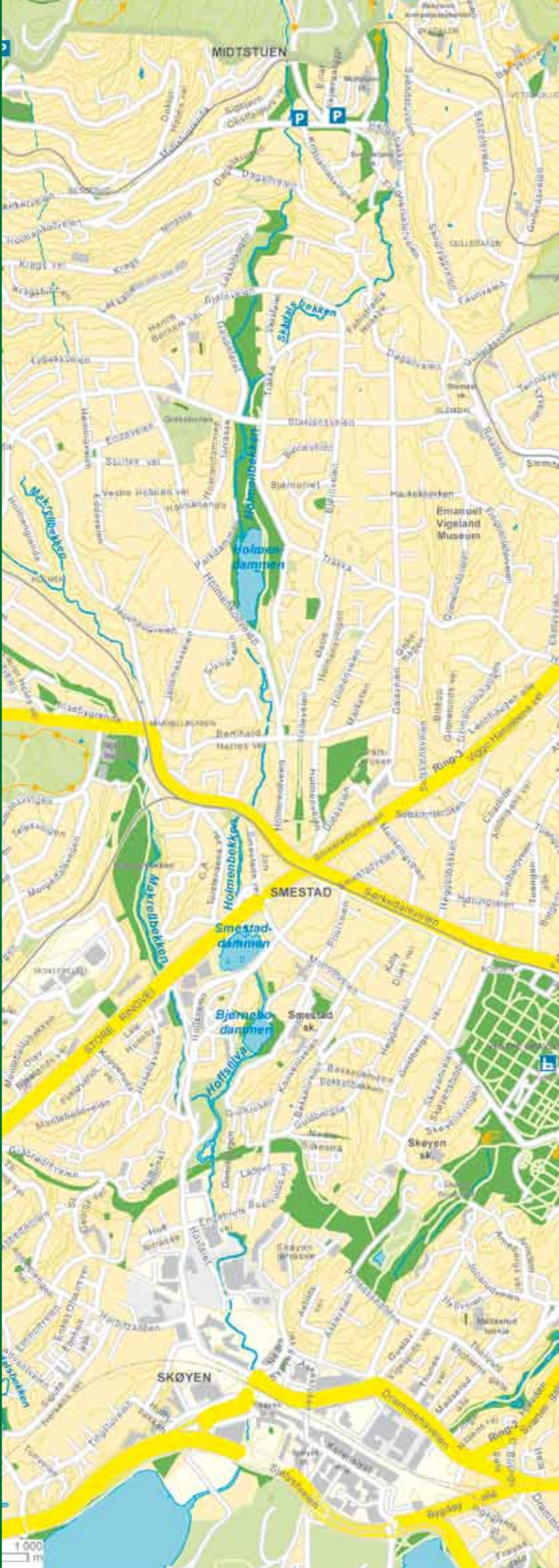
■ Eng med mjødukt

■ Park

■ Store gamle trær

■ Park/ugress

Geologi

I den nederste delen av vassdraget er berggrunnen en blanding av skifer og kalkstein. Du ser en tydelig folder og lagdeling der lyse striper med mye kalk ofte har groper hvor kalken er vasket ut. Nord for Holmendammen er det et mindre parti med blandede lavabergarter, og høyere opp kommer grunnfjellet fram med ulike granitt-typer.

Merkesteinen

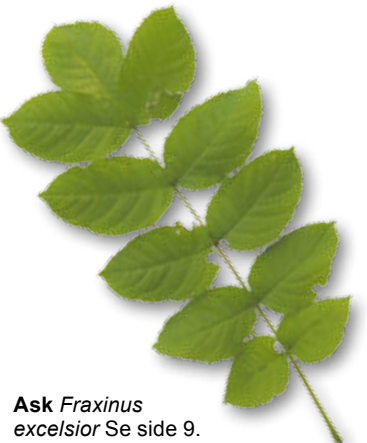
Har du sett den gamle merkesteinen i granitt som står inniblant trærne ved utløpet av Bjørnebodammen, post 11? Dette er nr. 58 av en lang rekke slike steiner. De markerte yttergrensen for Kristianias villabebyggelse i 1878. På østsiden av vår stein skulle det bare bygges villaer, ikke industri eller annen type bebyggelse. Bjørnebodammen ble trolig anlagt i 1886.

Treslag i området

Alm *Ulmus glabra* Se side 12.

Ask *Fraxinus excelsior* Se side 9.

Bjørk *Betula* sp. Stort tre, 7–20 m. Hvite stammer med svarte felter. Bladstilk halvparten så lang som bladplate. Rakler som sprer pollen før løvsprett. Kan brukes til garnfarging. Garnet får da en klar gul farge.

Fremmed art:
Edel gran *Abies alba* 5–45 m tre. Fremmed art med høy risiko for å ødelegge norsk natur. Trærne har lys grå bark. Nåler med lyse bånd på undersiden. Konglene er opprette og mister skjellene ved modningen. Blomstrer i mai.
Foto © Naturarkivet, Kim Abel.

Furu *Pinus sylvestris* Stort tre med lange, parvise nåler. Sambu.

Gran *Picea abies* Høyt tre med korte nåler. Sambu. Kvæ fra gran har blitt brukt som tygggegummi. Har du prøvd det?

Hassel *Corylus avellana* Se side 7.

Gråor *Alnus incana* Se side 5.

Ekorn *Sciurus vulgaris* 18–25 cm. Ryggen er rødbrun, buken hvit. Ekornet spiser frø, nøtter, skudd og bark. Dessuten røver det fugleegg. Om høsten samler ekornet store mengder hassel- og eikenøtter. Disse brukes som mat gjennom vinteren. Foto: Bård Bredeesen. Copyright: Naturarkivet.no

Hegg *Prunus padus* Se side 5.

Lind *Tilia cordata* Se side 12.

Lønn

Spisslønn *Acer platanoides* Stort tre, opp til 10–20 m. Blad håndfliket. Frukten er fin å sette på nesen!

Or

Svartor *Alnus glutinosa* Treets blader er ikke spisse i tuppen som gråor, men er butte eller med et innsnitt i bladspissen.

Osp *Populus tremula* Høyt tre med blankt gulgrønn bark. Bladstilk lang og flat. Blad runde med buktende kant.

Selje *Salix caprea* Små til store trær, 3–8 m. Blad 5–10 cm lange. De er elliptiske til omvendt eggformete. Bladene har tenner eller ujevn kant. Du kan lage seljefløyte av greinen når sevjen stiger opp i treet om våren!

Rogn *Sorbus aucuparia* 3–10 m. Tre eller stor busk. Blad med 6–8 par finner. Endefinnen ikke større enn de andre. Hvite blomster. Røde bær som kan brukes til å lage rognebærgele eller rognebærgrøt.

Sommereik *Quercus robur* Trær med grov stamme. Blad buktet fjærlappet. Bladplaten har rett eller hjerteformet grunn. Bladstilk er kort. Eikenøtter har blitt brukt til å mate høns og griser.